

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

De Holen in Pelt

Cultuurhistorisch landschap met overgangszones

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

De Holen, Pelt (Neerpelt) – cultuurhistorisch landschap met
overgangszones

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/72043/102.1

Inge Verdurmen

22/08/2022

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	Fysische geografie	4
1.2.2.	Cultuurhistorisch landschap	5
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	14
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	14
2.	Evaluerend gedeelte	14
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	14
2.1.1.	Technische waarde	14
2.1.2.	Wetenschappelijke waarde	15
2.1.3.	Historische waarde	15
2.1.4.	Esthetische waarde	15
2.1.5.	Culturele waarde.....	15
2.1.6.	Ruimtelijk-structurerende waarde	15
2.2.	Motivering van het type bescherming	16
2.2.1.	Motivering bescherming als "cultuurhistorisch landschap"	16
2.2.2.	Motivering van de overgangszones	16
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	16
2.3.1.	Afbakening beschermd "cultuurhistorisch landschap"	16
2.3.2.	Afbakening overgangszones	16
2.4.	Juridische toestand	17
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	17
2.4.2.	Omgeving	17
2.4.3.	Natuur en Bos.....	19
2.4.4.	Landbouw en Visserij.....	19
2.4.5.	Water	19
3.	Beheersvisie	20
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	20
3.1.1.	Beheersdoelstellingen beschermd "cultuurhistorisch landschap"	20
3.1.2.	Beheersdoelstellingen overgangszones.....	22
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	22
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	23
4.	Bronnen	23
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	25
5.1.	Omgevingsplan	25
5.2.	Fotobijlage	25
5.3.	Documentatie	25
5.4.	Passende beoordeling	25

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

De watering De Holen werd beschermd als cultuurhistorisch landschap met overgangszones bij ministerieel besluit van 12 januari 2017. Deze bescherming werd vernietigd bij arrest nr. 247.608. door de Raad van State op 20 mei 2020. Omdat de erfgoedwaarden nog steeds aanwezig zijn, wordt de watering De Holen opnieuw voorgedragen voor bescherming als cultuurhistorisch landschap met overgangszones.

1.1. Situering

Opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed als landschappelijk element Watering De Holen <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/302779>.

De Holen maakt deel uit van de Limburgse Kempen. Het betreft een voormalige watering die nu een 65 ha groot natuurgebied vormt in de gemeente Pelt. Het gebied wordt in het zuiden doorsneden door de spoorweg, die deel uitmaakt van de voormalige IJzeren Rijn. De Holen is grotendeels beplant met populieren maar met verspreide open percelen, ruigte en loofbos. Het netwerk van aan- en afvoersloten dat aangelegd werd in functie van het bevloeiën is nog intact en wordt actief gebruikt bij de populierenteelt. In de voormalige watering liggen verschillende vijvers en poelen, deels gevoed door kwel.

De afbakening van het gebied volgt grotendeels het oorspronkelijke plan van de watering zoals die werd ontworpen en aangelegd in de 19de eeuw. De natuurlijke en kunstmatige waterlopen vormen de hoofdgrenzen. Het gebied wordt in het westen begrensd door de hoofdsloot voor de aanvoer van kalkrijk Maaswater uit het Kempisch Kanaal. In het oosten vormen de Koevoorteloop en de Holenweg de grens van het gebied. De Prinsenloop sluit de watering af in het noorden.

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. Fysische geografie

Pelt ligt aan de noordzijde van het Kempisch Plateau met vooral zandgronden die variëren van droge stuifzanden in het zuiden tot natte zandgronden met vennen en moerassen in het noorden. Langs de waterlopen liggen lemige zandgronden die als hooiland werden ingericht. Het betreft permanent natte bodems die te lijden hebben onder wateroverlast in de winter en het voorjaar (Baeyens 1975). De overgang tussen de Noorderkempen en het Kempisch Plateau gebeurt geleidelijk zodat Neerpelt een relatief vlak reliëf heeft.

De ondergrond wordt gevormd door mariene en continentale afzettingen van het tertiair. Deze tertiaire lagen worden afgedekt door grindlagen afgezet door de Maas tijdens de zogenaamde mindel- of elsterijstijd (ca. 400.000 tot 500.000 jaar geleden). Dit grind werd tijdens het pleistoceen afgedekt met een relatief dunne laag dekzand van niveo-eolische oorsprong uit het zogenaamde würm- of weichselglaciaal zodat het grindmateriaal in de ondergrond op geringe diepte wordt aangetroffen (Baeyens 1975).

Het gebied behoort hydrografisch tot het Maasbekken met de stroomgebieden van de Warmbeek en de Dommel. De vallei van de Prinsenloop ontspringt in het zuiden van de gemeente Neerpelt. De Tongelreep die in de Dommel vloeit te Eindhoven, ontvangt de Prinsenloop met de Koevoorteloop. De uitgestrekte laagvlakten kennen een beperkte natuurlijke ontwatering. Het kanaal Bocholt-Herentals doorsnijdt de gemeente Neerpelt centraal van oost naar west en levert kalkrijk en mineraalrijk Maaswater.

De Holen vormt een lager gelegen gebied in de vallei van de Koevoorteloop (Prinsenloop). De watering wordt als dusdanig niet meer beheerd. De natte hooilanden zijn verdwenen en veel watering wordt ingericht als populieraanplantingen. De Holen tellen

vooral lemige zangronden (80%) en deels zandgronden met bruine podzolachtige bodems (20%). Een groot aandeel gronden heeft een permanent nat karakter met winterwaterstand boven het maaiveld. Er is veel elzenbroekbos aanwezig.

Een centrale strook percelen in de voormalige watering wordt gekenmerkt door natte lemige zandbodems met een dikke antropogene humus A horizont. Deze bodems zijn het resultaat van menselijke activiteiten zoals het aanvoeren van stalmest en diepe grondbewerking. Hierdoor ontstond een diepe homogene humushoudende bovengrond. Het gaat hier mogelijk om plaggenbodems.

1.2.2. Cultuurhistorisch landschap

1.2.2.1. Ontginningsgeschiedenis

Tussen de dorpskernen van Neerpelt en Achel lag in de 18de eeuw een uitgestrekt heidegebied zoals voorgesteld op de kabinetskaart van de Ferraris (1771-1778). Ten westen grenst de heide aan de Dommelvallei waar zich de landbouwontginning 'Groote Heyde' parallel met deze vallei heeft ontwikkeld met een lijnvormige nederzettingsstructuur. De heide zelf wordt doorsneden door enkele zandwegen die het uitgestrekte gebied ontsloten en de dorpskernen aan de rand van de heide met elkaar verbonden. De heide was het resultaat van een semi-sedentaire landbouw sinds de steentijd waarbij steeds meer delen van het oorspronkelijke Kempense loofbos door boeren in cultuur werden gebracht in functie van veeteelt en kleinschalige akkerbouw. Zeker vanaf de late middeleeuwen was de Kempen herschape in een heidevlakte met slechts restanten loofbos. De arme zandgronden bepaalden het landschap waar de gemene heidegronden in gebruik waren voor extensieve landbouw met schapenhouderij. Om de bodem te verrijken werden plaggen gestoken en onder de akkers verwerkt.

Tot het midden van de 19de eeuw bestond driekwart van de Kempen uit deze woeste gronden die deel uitmaakten van een zelfvoorzienend landbouwsysteem. De agrarische nederzettingsstructuur kende een zeer sterke samenhang tussen waterloop, nederzetting, akkers, heide en bossen. Omwille van de schrale grond en de geringe opbrengst was een grote oppervlakte open ruimte per bewoner nodig en bleef dit gebied schaars bevolkt. Het landschap werd gekenmerkt door kleine woonkernen omgeven door landbouwgronden (plaggenbodems), op hun beurt omgeven door de uitgestrekte heidevelden. De heide zelf werd in stand gehouden door begrazing en plaggen. In 1844 maakte heide ruim 60% uit van de gemeente oppervlakte van Neerpelt (Stevens & Cuyvers 1986).

Vanaf de 19de eeuw werden meerdere pogingen ondernomen om de uitgestrekte heide te ontginnen en rendabel te maken. Omstreeks 1800, onder het Franse bewind, waren er plannen voor het Canal du Nord dat Antwerpen met Luik zou verbinden (Indekeu 2004). Door de politieke en militaire gebeurtenissen werden deze plannen echter niet gerealiseerd. Na de Belgische onafhankelijkheid zette het Belgische bestuur onder meer het ontginnen van de woeste Kempense gronden in zijn programma. Er werden verdere studies ondernomen in verband met de aanleg van kanalen door de Kempen, onder andere het Teichmann-Masui-project in 1835 dat zou verzanden in politieke onenigheid tussen de provinciale besturen van Antwerpen en Limburg.

Omdat er op dat moment nog steeds onvoldoende of geen toegangswegen in dit gebied aanwezig waren, werd een besluit uitgevaardigd om een net van bevaarbare waterwegen aan te leggen die tegelijkertijd het nodige water zouden aanvoeren om nieuwe vloeivelden of wateringingen aan te leggen. Erbarmelijke levensomstandigheden als gevolg van een opeenstapeling van rampen in het overbevolkte West- en Oost-Vlaanderen, waren de directe drijfveer voor de Belgische regering om over te gaan tot uitvoering van de grootschalige irrigatieprojecten. Na 1835 werd daarenboven het kamp van Beverlo uitgebouwd tot een belangrijk militair bolwerk waardoor een zeer grote behoefte aan hooi ontstond voor de paarden en ezels. Om in deze behoefte te voorzien, startte de Belgische overheid vanaf de 19de eeuw een campagne om de onvruchtbare gronden in de Kempen rendabel te maken. De enige doelstelling was de productie van gras dankzij een ideale

kunstmatige bevoeiing en een bodemverbetering door de afzetting van kalkrijke sliblagen. Hiervoor werd beroep gedaan op de techniek van bevoeiing met beddenbouw.

Waterbeemden vormden een zeer algemene, vele eeuwen oude en door de Kempense landbouwers toegepaste bevoeiing van grasland. Over het algemeen werd water van de aanliggende grachten, beken en rivieren gebruikt om het grasland te bevoeien. Tijdens de winter werd het water door middel van sluizen langere tijd op het grasland gehouden. Deze oude bevoeiingstechnieken vormden de basis voor de latere industriële ontginningsvorm met grootschalige irrigaties door middel van kanaalwater. Een netwerk van kanalen zou water aanvoeren voor vloeiveiden en tegelijk een transportfunctie vervullen voor de aanvoer van mest en landbouwbenodigdheden enerzijds en de uitvoer van Kempense landbouwproducten naar de stad anderzijds.

Het principe van de vloeiveiden was gebaseerd op volgende elementen. Weilanden werden onderverdeeld in kunstmatig aangelegde ruggen. Troebel kalkrijk Maaswater werd in kleine kanaaltjes over de percelen geleid en helder water werd weer afgevoerd waarbij de voedingsstoffen achterbleven op de weiden. Het water werd afgetapt uit het Kempisch kanaal via een 'prise d'eau en via een brede sloot met hoog waterpeil door sluizen gestuwd en zo in kleinere sloten (fossés) die haaks op de aanvoersloot staan. Langs deze fossés werden bedden aangelegd met op de rug een bovenzouw (figuur 1). Het water uit de fossé vloeide in de bovenzouw en sijpelde langs de geleidelijke helling van het bed naar beneden waar het werd opgevangen in de onderzouw. Van hier werd het gebruikte water afgevoerd naar een ondersloot of hoofdafvoer (Lauwers 1998). Het ingewikkelde netwerk van bevoeiings- en afvoerkanaaltjes werd op peil gehouden door talrijke sluisjes. Er werd geoogst in mei/juni (het hooigras) en in augustus/september (toemaat of nagras). De aanvoer van het mineralenrijke water zorgde enerzijds voor een natuurlijke bemesting: door het zuurstofrijke water kon natuurlijke fosfor in de bodem door de planten worden opgenomen. Anderzijds hield bevoeiing de bodem ook vorstvrij waardoor het gras sneller begon te groeien (Jansen 2015).

In 1838 belast de Belgische regering onder leiding van Graaf de Theux de Meylandt met een Ministerieel Besluit ingenieur Ulrich Kümmer met de coördinatie van een aantal projecten met als doel de kanalisatie, irrigatie en ontginning van de Kempense heidegronden. Hij krijgt de opdracht een kanalenplan op te maken, alsmede een algemeen bevoeiingsontwerp. Het streefdoel is de ontginning van 200 000 ha heide en het creëren van werkgelegenheid voor de Oost- en West-Vlaamse arbeiders die getroffen waren door de crisis (Kümmer 1845). De aanleg van een commerciële waterweg tussen Schelde en Maas werd opnieuw op de voorgrond geplaatst.

De wet van 10 februari 1843 besloot daaropvolgend een verbinding tot stand te brengen tussen Schelde en Maas door het graven van een kanaal tussen Bocholt en Herentals. De aanleg van dit Kempens Kanaal stond in functie van de ontginning van de woeste gronden en de ontsluiting van het agrarisch gebied. Daarenboven was het kanaal hoger gegraven dan het bodemniveau zodat het zich goed leende tot de aanvoer van mineraalrijk Maaswater voor landbouw en vloeiveiden. Een eerste deel van het kanaal werd gerealiseerd onder leiding van Kümmer in de periode 1843-1844; later volgde een tweede deel in 1844-1846. De volledige verbinding kwam pas tot stand in 1858. Voor de aanleg onteigende de gemeente Neerpelt ruim 3 ha (Coninx 1955). Op de kaart van Vandermaelen (circa 1850) is het kanaal duidelijk aanwezig en zijn er ook verschillende rechte steenwegen bijgekomen ter ontsluiting van het gebied.

Als hoofdingenieur van Bruggen en Wegen in Limburg sprak Kümmer zich in 1844 in een lijvig rapport uit voor de aanleg van vloeiveiden door de staat in functie van de lokale productie van veevoeder en mest. Het streefdoel was om 25.000 ha heide langs de Kempense kanalen en de Zuid-Willemsvaart om te zetten in vloeiveiden. Er werd een proefproject opgestart te Overpelt-Neerpelt. Het Koninklijk Besluit van 6 november 1847 legaliseerde de inschakeling van het Kempens kanaal in de ontginnings- en bevoeiingswerken.

In Neerpelt voerde ingenieur Joseph Keelhoff, conducteur van Bruggen en Wegen, een aantal ontginningswerken uit in opdracht van Kümmer. Keelhoff bleef zelfs wonen in Neerpelt. Vanaf 1845 verkocht de gemeente jaarlijks een aantal percelen gemeentehede aan particulieren. Ook werd er heidegrond vrijwillig afgestaan aan de regering ter irrigatie op voorwaarde dat de voorbereidende werken op kosten van de staat gebeurden. Bij de verkoop van de gronden werd expliciet vermeld dat het om heidepercelen ging die veraf gelegen waren en dus de inwoners tot weinig nut waren. Het gebruiksrecht op de heide was midden 19de eeuw met andere woorden nog een belangrijk economisch gegeven. In 1849 weigerde de gemeente zelfs de verkoop van een aantal heidepercelen omdat de inwoners zelf de heide gebruikten onder andere voor het beweiden van de schapen en voor het verzamelen van strooisel. Irrigatie van de heide zou daarenboven water onttrekken aan een moeras dat in de zomer dienst doet als weidegrond voor het jong vee. In 1857 besliste de gemeenteraad beslist tot 'bevrijding' van de volledige gemeentehede en afschaffing van het vrije gebruik van de heide. Dit impliceerde een verbod op het maaien van heide en plagsel; het vrijgeweide voor vee bleef wel toegelaten.

De voorbereiding van de gronden bestond erin een laag van compost en beenderkool op te brengen, bedden aan te leggen en een eerste keer in te zaaien (Kümmer 1845). Eens deze voorbereidingen afgerond waren, werd de grond openbaar verkocht aan private ondernemers. Zo kocht de Belgische staat in 1845 122 ha in Overpelt en Neerpelt als proefgebied om de afmetingen en hellingsgraad van de bedden op punt te stellen, de bevoeiingstijden, het soort graszaden etc. (Jansen 2015). Bij de aanleg van de vloeiveiden trachtte men ook optimaal groeiende weidegrassen te selecteren voor de arme Kempense zandgronden. Een plan van De Holen opgesteld door Keelhoff circa 1850 toont hoe een aantal percelen verder werd opgedeeld in kleine stroken met telkens een ander gewas, tot wel 20 verschillende soorten. Zo was er sprake van beemdgras, smalle weegbree, kropbaar, gestreepte witbol, kamgras, Engels raaigras, beemdhaver, timoteegras, klaver etc. In 1847 experimenteerde Kümmer in Neerpelt met het uitspreiden van aarde en graszoden van de graafwerken voor het kanaal waarop werd gezaaid. Door infiltratie werden de weiden in deze watering vochtig gehouden (Van Der Wee 1986). In dezelfde periode werd de watering in de ongeveer 90 ha grote Hoeverheide aangelegd. Ingenieur Jozef Keelhoff tekende vanaf 1847 de aanlegplannen voor irrigatiezones in de Limburgse en Antwerpse Kempen.

In de nasleep van de aanleg van het kanaal werden in verschillende gemeenten irrigatieprojecten opgestart met als doel de voorbereide gronden nadien door te verkopen aan particulieren. De wetten van 1847 en 1851 (*'loi sur le défrichement des terrains incultes'*) verplichtten de gemeenten immers hun woeste gronden te verkopen; van de nieuwe eigenaars werd verwacht de gronden binnen de 3 jaar te ontginnen. Dit inspireerde ook private initiatieven zoals de oprichting van verschillende kolonies: vrije kolonies, strafinstellingen, weldadigheidsinstellingen etc. Door de staat werden ook landbouwscholen opgericht (KB 25/03/1852) om moderne technieken te verspreiden.

Omdat veel potentiële ontginners niet genoeg kapitaal hadden om de heidegebieden in eigen beheer te ontginnen, richtte de regering de Service des Défrichements et Irrigations de la Campine op, kortweg Service des Irrigations genaamd. Na de aankoop van de heidegebieden door de staat moest deze dienst de nodige infrastructuur voor de irrigatie aanleggen. De voor bevoeiing gereed gemaakte terreinen zouden daarna openbaar verkocht worden. De nieuwe eigenaars moesten vervolgens de resterende werkzaamheden uitvoeren. Het grootste deel van de vloeiveiden in de Kempen (ongeveer 2/3 van het totaal) werd aangelegd met de steun van de Service des Irrigations (Van Driessche 2021). Vanuit Neerpelt werden verschillende delen van de heide getransformeerd naar landbouwland: Hageven en Hoefheide. Zo vormde de laatmiddeleeuwse landbouwuitbating 'Bulder Hoef' de basis voor de ontginning van de gelijknamige heide in de 19de eeuw (Molemans 1975). Toch waren veel heidegebieden rondom de kernen en de moerassen nog niet verkaveld noch eigendom van particulieren, het waren nog steeds gemene gronden.

Het experiment met de grootschalige aanleg van vloeiveiden in de Kempen bleek al snel weinig rendabel. Via het kanaal kon niet voldoende water worden geleverd om de gewenste oppervlakte te bevoeien en door de scheepvaart was het niet toegelaten om meer water aan het kanaal te onttrekken (wet van 20 juni 1855). Het herhaalde gebruik van hetzelfde Maaswater verminderde daarenboven de bemesting. Het tekort aan beschikbaar water zorgde voor een dalende opbrengst en uiteindelijke verwaarlozing van de vloeiveiden. Ook de verkoop van de met staatsgeld aangelegde terreinen vlotte niet omwille van de hoge onkosten die de beddenbouw met zich meebracht. Om die redenen werden na 1855 geen vloeiveiden meer aangelegd door de Belgische staat (Jansen 2015).

In 1853 was de gemeente Neerpelt verplicht een deel van de gemeentehede te bebossen om de kosten op te vangen voor het bemesten en deels bezaaien van de nieuw aangelegde waterbeemden die jaarlijks nog veel onderhoud vroegen. Een jaar later was er sprake van buitengewone uitgaven vermits een deel van de waterbeemden moest herlegd en opnieuw ingezaaid worden. In 1874 besliste Neerpelt nogmaals een deel van de gemeentehede te bebossen met dennen, wat een snel rendement inhield tegenover de dure irrigatiewerken waarvan de opbrengst enkele jaren op zich liet wachten.

Na het mislukken van het experiment in het naburige Lommel Kolonie werden de gronden in 1860 integraal verkocht aan Keelhoff (Indekeu 2004). Keelhoff experimenteerde zelf tevergeefs met de aanleg van vloeiveiden (in 1854) op de gronden van de voormalige Rijkslandbouwkolonie. Omstreeks 1928 werd een aantal blokken aangekocht door de N.V. Union Allumettière en volledig beplant met populieren.

Dat het oorspronkelijke doel van het vloeiveidenproject, de ontginning van 25.000 ha heidegrond, niet bereikt werd, was deels te wijten aan het gebrek aan water maar ook deels aan een foute veronderstelling. In de praktijk bleken de eigenaars van de vloeiveiden hun hooi immers liever in de grote steden te verkopen, waar de hooprijzen hoger waren. Het hooi werd niet gebruikt om de eigen veestapel uit te breiden en meer heidevelden om te vormen tot akkers zoals voorzien (Van Driessche 2021).

In 1879-1880 werd in het zuiden van de watering de spoorlijn aangelegd als deel van de IJzeren Rijn (1869-1879) die Antwerpen verbond met het Duitse Mönchen en Gladbach.

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw werden langs de greppels en aanvoersloten en langs de buitenranden van de percelen ook populieren en wilgen aangeplant als tweede bron van inkomsten. Geleidelijk aan kwam de klemtoon meer op populierenteelt te liggen dan op hooiwinning. Na de Eerste Wereldoorlog werd kunstmest geleidelijk aan betaalbaar zodat het systeem van industriële bevoeiingen steeds meer in onbruik geraakte. Ook het aantal paarden in het leger verminderde zodat de vraag naar hooi sterk daalde. Het slotennetwerk deed vaak nog slechts dienst voor de afvoer van het regenwater (Baaijens 2011). Toch was er nog sprake van bevoeiing tot de jaren 1950-1960.

In het interbellum had men reeds veel vloeiveiden met populieren beplant, om over een aanvullende inkomstenbron te beschikken. In 1930 werd een grote oppervlakte voormalige vloeiveiden opgekocht door de luciferfabriek NV Union Allumettière die niet enkel populieren langs de sloten maar ook op de percelen plantte. Het systeem van beddenbouw kon immers eenvoudig worden omgevormd naar een systeem van irrigatie door infiltratie in functie van de teelt van snelgroeiende Canadapopulieren (Jansen 2015). Het water werd nog steeds aangevoerd uit het kanaal via de 'prise d'eau' van waaruit het zich in twee bovensloten deelde. Vanuit deze sloten kon elk perceel onder water worden gezet zodat het water via infiltratie in de bodem kan dringen. Enkel de aanvoersloten werden nog onderhouden en er werd bevoeid van maart tot september. Dit irrigatiesysteem vereiste minder werk en onderhoud. Nadelen waren de verminderde slibafzetting en bodemverrijking dan bij de vroegere totale bevoeiing (Lauwers 1998). Nog voor de Tweede Wereldoorlog werd overgestapt van verkoop aan het leger naar verkoop aan lokale boeren via een notaris die elke kavel per opbod verkocht. Het winnen van gras gebeurde enkel nog als tussenteelt waarbij het grasland nog als veevoeder werd benut door rechtstreekse begrazing of door hooien (Indekeu 2004).

Door de schaalvergroting en intensivering van de landbouw na de Tweede Wereldoorlog raakte de traditionele graslandbevloeiing snel in onbruik. Omstreeks 1950 werden de meeste wateringën in de Kempen niet meer bevoeid. Het onderhoud van de bedden en greppels was erg arbeidsintensief en duur en door het toenemend gebruik van kunstmest was graslandbevloeiing als vorm van natuurlijke bemesting overbodig geworden (Van Driessche 2021).

Veel vloeiveiden verdwenen uiteindelijk of werden omgezet in landbouwgrond, zand-of bruinkoolontginningen of bos. Slechts een beperkt deel is hersteld en wordt opnieuw bevoeid.

1.2.2.2. De Holen

Toponiemen uit de 17de en 18de eeuw wijzen voor De Holen op heide met enkele zones moerassige grond en natte heide ('Kwade vroente' en 'Watervroenten') (Molemans 1975). Het toponiem 'vroente' zou verwijzen naar gemene weide, grond in bezit van de gemeente. Op de kaart van het Geredeuceerd Kadaster (ca. 1850) (figuur 2) maakte dit gebied deel uit van de 'Hoever Heide'. Centraal lag een smalle strook percelen grasland die bevoeid werden via de Prinsen Loop. De primitieve kadasterkaart uit 1844 toont een uitgestrekte heide met een klein ven en een centrale strook percelen genaamd 'De Vrunden'. Deze percelen vormden al voor de aanleg van de watering een "cultuureiland" in de heide gekenmerkt door hun private karakter. Een brede sloot verbond deze percelen met een driehoekige waterplas in de heide.

Volgens de legger van het kadaster was de 87 ha grote Hoeverheide met de waterplas in 1846 in bezit van de gemeente Neerpelt. De centrale strook bestond uit weidepercelen in eigendom van verschillende dagloners uit Neerpelt. Vanaf 1846 startte de gemeente geleidelijk aan met de verkaveling en verkoop van de gemeentehede in functie van de aanleg van vloeiveiden. Stelselmatig werden percelen heide verkocht en omgevormd naar (bevoeid) hooiland. Ook de grote waterplas werd al snel omgezet naar hooiland. De centrale strook percelen die reeds voor de aanleg van de vloeiveiden uit weide bestonden, bleven in privébezit maar werden als hooiland geïntegreerd in de watering.

De plannen voor de aanleg van de vloeiveiden in dit gebied werden in 1847 ontworpen door ingenieur Joseph Keelhoff van de Service des défrichements de la Campine. Nadat het terrein gereedgemaakt was voor bevoeiing, werden de percelen op 28 augustus 1847 openbaar verkocht. Onder de twaalf kopers bevonden zich zowel lokale notabelen als grote investeerders, zoals graaf de Theux en Winand Clermont. In 1855 legde de regering een reglement op aan de watering van de Heerstraat of De Holen (Van Driessche 2021).

Op de kaart van Vandermaelen (1846-1854) (figuur 3) staat het gebied van De Holen aangeduid als 'Bruyère préparée à l' irrigation sous la commune de Neerpelt'. Het hoofdnetwerk van wateraanvoer en -afvoer was reeds aanwezig. Op de kaart van de omgeving van het Kamp van Beverlo (1848-1853) (figuur 4) is het vloeiveidencomplex van De Holen duidelijk herkenbaar. Op deze en latere topografische kaarten is De Holen volledig ingericht als grasland met een uitgebreid drainagenetwerk van parallelle slootjes en hoofd- en zijkanalen. De smalle strook centraal in het gebied bleef een afgesloten geheel vormen, weliswaar eveneens in gebruik als grasland en toegankelijk via een afzonderlijke 'Bebouwingsweg'. Verspreid in het gebied lagen twee kleine vijvers of waterplassen gevoed door een van de vele sloten. Een van deze vijvers was reeds aanwezig in de heide en werd bij de aanleg van de vloeiveiden doormidden gesneden door de oostelijke hoofdaanvoersloot. Door de zijslot langs de rand van de vijver te leggen, werd de waterplas geïntegreerd in het strakke slotennetwerk van de vloeiveiden.

Een detailplan van de uitgevoerde irrigatiewerken in De Holen opgesteld door Keelhoff in 1847 (figuur 5 en 6) toont de hoofdsloten voor de aan- en afvoer van het Maaswater via het kanaal Bocholt-Herentals. Op de percelen vertakten deze sloten zich verder in een netwerk van kleine grachten. De percelen waren telkens voorzien van een exploitatieweg

in combinatie met een aan- of afvoergracht. Centraal in de watering is het percelenblok aangeduid dat in privébezit is.

De watering had te kampen met een structureel watertekort waardoor de eigenaars verplicht waren hun vloeiveiden extra te bemesten wat hoge kosten met zich meebracht. Ondanks deze problemen wist de watering zich tot in de 20ste eeuw te handhaven (Van Driessche 2021).

Op de latere topografische kaarten uit de 19de en 20ste eeuw (figuur 7) blijft De Holen gekenmerkt door een fijnmazig netwerk van aan- en afvoersloten. Tot omstreeks 1950 werden de percelen stelselmatig bevoeid en het gras gemaaid door landbouwers uit de omgeving die het hooi en de toemaat jaarlijks verkochten. De introductie van landbouwmachines verminderde de belangstelling van de boeren voor het gras uit de vloeiveiden die door de beddenbouw niet toegankelijk waren voor grootschalige machines (Lauwers 1998). Daarenboven was het onderhoud van de bevoeiingsslootjes en greppels zeer arbeidsintensief zodat de rendabiliteit van het systeem in het gedrang kwam. Lange tijd werd ook vee op de voormalige vloeiveiden gezet. De topografische kaart van 1960 (figuur 8) toont dat in het noordoosten en het zuiden van de watering percelen omgezet zijn naar akkerland.

Geleidelijk aan werd de populierenteelt belangrijker en werden hele percelen aangeplant zodat dit het hoofdgebruik van De Holen vormde. Tussen de rijen populieren werden 4 rijen els aangeplant om besmetting met roestziekte tegen te gaan. In De Holen werd vanaf 1960 overgeschakeld naar intensieve populierenteelt en een systeem van bevoeiing door infiltratie. Dit bevoeiingssysteem was makkelijker te beheren en aangezien er geen rekening meer moest gehouden worden met het maaien en drogen van hooi en toemaat, werd er zonder onderbreking bevoeid van half maart tot eind september. Naarmate het nieuwe bevoeiingssysteem langer werd toegepast en door het stopzetten van het maaien, verruigde de vegetatie snel.

Het gebied kende een kaalslag in 1988 waarbij alle populieren werden gerooid. In 1996 verwierf de NV Stilam het gebied en werd gestart met het herstel van de structuur van de vloeiveiden.

1.2.2.3. Huidig bodemgebruik

Het Kempens Kanaal ligt hoger dan de omgeving en is daardoor goed zichtbaar en een beeldbepalende landschappelijke structuur van antropogene oorsprong. De oude structuren van de voormalige vloeiveide zoals percelering en irrigatiekanalen, zijn nog duidelijk herkenbaar aanwezig en vertonen een sterke ruimtelijke samenhang.

Het 19de-eeuwse bevoeiingssysteem bestaande uit een systematisch netwerk van grachten en sloten is vrijwel intact overgeleverd. De hoofdsloten voor de aan- en afvoer van water of de boven- en ondersloten volgen nog hetzelfde tracé als voorzien bij de aanleg in de 19de eeuw. Ook de kleinere bevoeiings- of tussensloten zijn nog aanwezig zoals getekend op het plan van Keelhoff uit 1850 (figuur 4). In functie van de populierenteelt is het historische bevoeiingssysteem vervangen door een stelsel van buizen dat manueel wordt bediend aan de hand van circa 70 regelpunten.

Een vergelijking van het gedetailleerd digitaal hoogtemodel (DHM II) met de topografische kaarten uit de 19de eeuw toont dat de historische inrichting van het gebied nog grotendeels intact is tot zelfs de kleine zijsloten toe. De meest zuidelijke zone, tussen het kanaal en de weg naar Hamont, kende een gelijkaardige inrichting als De Holen maar werd in de tweede helft van de 20ste eeuw verkaveld tot de huidige woonwijk Populierenhof.

Door de aanleg van het spoor richting Hamont-Achel en Nederland werd het zuidelijk deel van de vloeiveiden afgesplitst en de landschappelijke verbinding met het kanaal doorsneden. Vanuit de horizontale samenhang met het noordelijk deel blijft dit gebied evenwel relevant.

In De Holen komen loofbossen, moerassen en houtwallen voor. De loofbossen bestaan grotendeels uit populierenaanplanten, maar ook elzenbroekbos en eikenbos is nog aanwezig. Onder de populieren is struweel aanwezig dat verschilt naargelang de

groeistadia van de populieren. In het huidig beheer wordt voor afwisseling gezorgd tussen open en gesloten percelen. Sommige percelen mogen verruigen (els en wilg) maar de grote bomen worden eruit gehaald zodat er geen verbossing optreedt. Er wordt af en toe gemaaid om bosopslag te voorkomen. Verspreid in het gebied en aan de rand bij de bovensloot bevinden zich nog enkele indrukwekkende olmen en populieren (*robusta*) die niet worden gekapt.

Bij de aanplant van de populieren wordt rekening gehouden met het slotennetwerk en de dichtheid van de beplanting. Tussen de populieren is het oude beddensysteem nog herkenbaar als microreliëf. De omloopcyclus van de populieren is 20-25 jaar. De bomen worden perceelsgewijs aangeplant met roestziekte tolerante soorten en ook perceelsgewijs geroid zodat er nooit een volledige kaalslag plaatsvindt.

Centraal in de watering ligt een hoger gelegen smalle strook 'De Vrunden' die bebost is met wilg, els en eik. Deze percelen zijn voorbehouden voor spontane verbossing met inheemse soorten. Hier worden geen populieren aangeplant. Deze percelen werden van oudsher ook bevoeid. De bospercelen kennen nu een natuurlijk hakhoutbeheer. Vermits deze percelen al gedurende circa 80 jaar spontaan kunnen verbossen, zijn hier sporen van stabiel bos aanwezig. Twee percelen zijn verpacht en in gebruik als weiland maar het betreft een uitdovend grondgebruik. Deze percelen zijn sinds de ontginning van de heide onafgebroken in gebruik geweest als hooiland en later als weiland. Er werden nooit populieren aangeplant. Het oude wateringsysteem is nog intact en zichtbaar in het microreliëf.

In het zuidoosten lag tot voor kort een perceel met afwisselend stroken grasland en naaldbos. Het naaldbos is geroid en in deze stroken werden in samenwerking met de Nationale Boomgaardenstichting oude variëteiten van hoogstam fruitbomen aangeplant. De weilandpercelen worden op termijn opnieuw verbonden met de bovensloot en via de nog aanwezige slootjes mee bevoeid met de rest van de watering.

Het historische systeem van aan- en afvoersloten wordt in stand gehouden maar niet ten volle benut. Slechts een deel van de slootjes wordt open gezet voor bevoeiing. Er wordt jaarlijks bevoeid of 'geweterd' maar het water wordt nu via stuwen langs en door de percelen gestuwd en niet meer over de percelen. Een modern buizensysteem vervangt de vroegere betonnen gootjes en overwelvingen waarvan nog enkele bewaard zijn op het terrein. De toevoersloot van het Kempisch kanaal, dat circa 3,5 m boven het maaiveld ligt, gaat ter hoogte van een tankstation onder de Hamonterweg door. De sloot gaat met een duiker onder de spoorwegbrug en het fietspad door en komt vervolgens weer aan het oppervlak. Via de afvoersloot wordt het gezuiverde water afgevoerd naar de natuurlijke lager gelegen beek, de Prinsenloop.

De boven- en ondersloot zijn altijd open en watervoerend. Deze sloten zijn volledig hersteld maar worden niet geruimd omdat dit de ontwikkeling van natuurwaarde ten goede komt. Bovendien zorgt de bovengroei ervoor dat de ondergroei beperkt blijft. Sloten die deels zijn dichtgegroeid worden evenmin geruimd omdat dit geen hindernis vormt voor het doorstromen van het water. De zijsloten hebben enkel water als er bevoeid wordt en zijn nog altijd intact. De oude dijken langs de hoofdsloten werden verbreed en verhoogd. In het gebied liggen meerdere natuurlijke poelen gevoed door kwelwater evenals poelen met stilstaand water. Er zijn ook een aantal kunstmatige waterpartijen aanwezig. Alle waterplassen worden open gehouden en rondom gemaaid om verlanding en verbossing met els tegen te gaan. De oevers hebben een zachte overgang in functie van natuur. Enkele waterplassen zijn reeds aanwezig op oude 19de-eeuwse kaarten. Deze zijn nog steeds als open water bewaard. Een aantal van deze vijvers gaat vermoedelijk terug op historische leem- en turfputten. De oorspronkelijke open verbinding met het slotennetwerk is vervangen door een ondergrondse aanvoersloot.

Tussen de percelen met populieren worden stroken gemaaid en opengehouden in functie van de exploitatie van de populieraanplantingen. Met teelaarde werd eveneens een exploitatieweg aangelegd. Er zijn geen verharde wegen of paden aanwezig in het gebied.

Een aantal percelen wordt doelbewust open gehouden en wordt afwisselend geklept of ingezaaid met zadenmengsels in functie van de vogelpopulatie.

De Holen vormen een biologisch waardevol gebied en potentieel stiltegebied. De jarenlange bevloeiing met mineraalrijk water creëerde specifieke abiotische omstandigheden en een uniek ecosysteem met grote soortenrijkdom en zeldzame soorten (Jansen 2015). De combinatie van oud agrarisch landschap en recenter natuurlijk landschap zorgt voor afwisseling en kleinschaligheid. Het betreft een open tot half gesloten landschap met houtkanten en bomenrijen en dominantie van populieraanplanten en elzenbroekbos. Tussen de alluviale bossen bevindt zich een complex van graslanden waarin het oude wateringsstelsel nog zichtbaar is in het microreliëf. Bijzondere soorten zijn herfsttijloos, bosanemoon, sneeuwkllokje, dotterbloem, ruwe iep, knolsteenbreek, kruipend zenegroen, beemdkruid. In De Holen is minstens lokaal kwel aanwezig. Dit blijkt uit het voorkomen van dotterbloemgrasland. Door de aanwezigheid van het grachtensysteem van de watering is het voorkomen van kwel op ruimere schaal minder zichtbaar.

Uit de vegetatieanalyse die voor de watering gebeurde (Hermans 2006), kan het volgende geconcludeerd worden. De wisselwerking tussen de oorspronkelijke zure bodem van arme zandgronden en de bevloeiing met het kalkrijke water uit het kanaal maakt dat de vloeivelden en de rest van de watering een grote diversiteit van plantensoorten kennen. Er komen een groot aantal kalkminnende planten voor die van nature niet voorkomen in de Kempen maar hier kunnen groeien dankzij de kalkrijke slibafzettingen door bevloeiing met kanaalwater. Voorbeelden zijn sleutelbloem, harig wilgenroosje, gewone dotterbloem, kraailook, moesdistel en watermunt (Lauwers 1998). Er ontstonden ook overgangen tussen de verschillende bodemsoorten, die elk hun typische vegetatie hebben. Sinds er geen gras meer geoogst wordt, is het gebied gaan verruigen. Dit proces ging nog verder toen er vanaf het begin van deze eeuw Canadapopulieren aangeplant werden. Ruigtekruiden zoals brandnetels, bramen en distels overheersen nu op deze voedselrijke gronden. Toch zorgen ook de verruigde populieraanplantingen op hun beurt voor een afwisseling in het ecosysteem. De oudere aanplantingen in De Holen bestaan uit de populierenkloon *populus x canadensis Robusta*. De nieuwe generatie populieren bestaat uit klonen van het ras *Unal* (Lauwers 1998).

In de omgeving van De Holen broeden verschillende beschermde vogelsoorten zoals ijsvogel, wespandief, roerdomp, zwarte specht en blauwborst die wel profiteren van waterlopen met goede waterkwaliteit en verbossende natte ruigten. Door de stilte in het gebied gebruiken reeën dit als rustgebied.

Een visinventarisatie door Likona in 2007 leverde een beeld van de vispopulatie met onder andere blankvoorn, bittervoorn, bermpje, riviergrondel en driedoornige stekelbaars. De toevoersloten zijn allen traag stromend met een hoge graad van beschaduwing. De aangetroffen vissoorten zijn kenmerkend voor een habitat met zowel stromend als stilstaand water (Bollen 2007). De aanwezigheid van een uitgebreid netwerk aan waterlopen met verschillende diepe plekken met veel zonlicht creëert een grote soortenrijkdom in het visbestand. Ook de zeer goede kwaliteit van het water ten gevolge het ontbreken van vervuilingbronnen, de aanwezigheid van vele waterplanten en rietkragen en het kalkrijke Maaswater dat aangevoerd wordt vanuit het kanaal Bocholt-Herentals zijn pluspunten. Voor Bittervoorn is de aanwezigheid van verschillende vijvertjes en moerassen met zwanemossel die in verbinding staan met de waterlopen, van belang. Er komen ook Kleine modderkruiper en Beekprik voor (Bollen 2007). Recent werden ook sporen van beveractiviteit vastgesteld.

1.2.2.4. Andere watering in de omgeving

Een vergelijking met nabijgelegen beschermde watering bevestigt het unieke karakter van De Holen. De voormalige watering van Lommel-Kolonie (MB 20/05/2003) werd midden 19de eeuw aangelegd in functie van de door de staat gestichte Rijkskolonie van Lommel-Kolonie. Het betrof een grootschalig project bestaande uit twintig staatshoeven, een kerk, een pastorie en een schooltje. Het water voor de bevloeiing werd aangevoerd via de

spijssloot uit het kanaal. De tegenvallende opbrengsten leidden echter in 1861 reeds tot de verkoop van de Kolonie. Jozef Keelhoff was betrokken bij de uitbouw van de Kolonie en kocht de twintig boerderijen en een aantal vloeiveiden op. Een groot deel van de watering werd door Union Allumettière opgekocht en met populieren beplant. De populieraanplantingen zijn grotendeels gebleven. In het blok waar de oorspronkelijke kenmerken van de vloeiveiden het best bewaard bleven wordt nog steeds bevloed vanuit didactisch en wetenschappelijk oogpunt. In tegenstelling tot De Holen was de watering van Lommel-Kolonie een project dat volledig werd gedragen door de Belgische staat. Zowel de aankoop van de heidegrond, de inrichting van de watering, de oprichting van de boerderijen en de verpachting ervan gebeurde op regeringsinitiatief. Nochtans werden in de 19de eeuw talrijke gelijkaardige irrigatieprojecten opgestart in verschillende Kempense gemeenten. De gemeente kocht echter heidegrond op met de bedoeling deze zo snel mogelijk door te verkopen aan particulieren. Dit was ook duidelijk het geval in De Holen waar de gemeente Neerpelt al zeer vroeg heidepercelen doorverkocht om te transformeren naar bevloed hooiland. Tussen 1846 en 1850 was de watering hier een feit.

Hoewel de watering van Lommel-Kolonie en van De Holen vanaf de tweede helft van de 19de eeuw een gelijkaardig parcours doorlopen, namelijk de achteruitgang van de bevloeiing en de omvorming naar populierbos, ligt het grote verschil in de manier waarop beide watering werden geconcipeerd. Lommel-Kolonie was van bij de start opgevat als totaalproject onder staatscontrole en met een voorbeeldfunctie. De Holen daarentegen is een voorbeeld van de aanleg van watering door de gemeenten die door de wetten van 1847 en 1851 verplicht werden om hun gemeenteheide rendabel te maken. Vaak hadden deze gronden nog een economische waarde voor de inwoners van de omliggende gronden die hier vrij gebruiksrecht op hadden, maar door de verkoop werd de voormalige gemeenteheide verkaveld en particulier bezit. In de Kempen lagen talrijke dergelijke watering maar slechts weinig zijn intact gebleven. De tegenvallende resultaten van de irrigatieprojecten zorgden ervoor dat de klemtoon al snel verschoof naar populierenteelt. In de loop van de 20ste eeuw werden veel vloeiveiden omgezet naar landbouwgrond of bos en verdwenen. De Holen is nog een van de weinige watering waar de oorspronkelijke inrichting zoals geconcipeerd in de 19de eeuw nog herkenbaar is gebleven en waar nog actief gebruik wordt gemaakt van een deel van de infrastructuur om te bevloeiën. Alle elementen van de historische watering namelijk de beddenbouw, het slotennetwerk en de verbinding met het Kempens kanaal zijn hier nog intact.

Het beschermd landschap Het Hageven (MB 08/06/1985) omvat een riet-, vijver- en vennenzone aansluitend bij de Dommel. De oorspronkelijke heide is hier slechts fragmentarisch bewaard gebleven. Het landschap bestaat verder uit kleinschalige vochtige weidepercelen die geleidelijk overgaan in een meer open akkergebied op plaggenbodems. De voormalige watering bevindt zich buiten de afbakening van het beschermd landschap maar maakt deel uit van de ankerplaats Hageven. Het betreft enkele tientallen ha die in de omgeving van de Bergeijksdijk rond 1850 door Keelhoff als vloeiveiden werden ingericht. Na de Tweede Wereldoorlog geraakte de watering in onbruik en werden de resterende vloeiveiden beplant met populier. Door de aanleg van de expresweg N74 in 1970-1980 werd de voormalige watering doorsneden en bleven slechts 11ha in het landschap herkenbaar. Het gebied wordt beheerd door Natuurpunt en bestaat deels uit weiland en deels uit populieren. Net zoals bij De Holen betreft het hier een deel van de uitgestrekte heide die op initiatief van de gemeente Neerpelt werd getransformeerd naar vloeiveiden. Op zijn beurt is ook deze watering een getuige van de kortstondige maar ingrijpende ontginningsbeweging die hier plaatsvond rond het midden van de 19de eeuw. Het vloeiveidencomplex rond de Bergeijksdijk is echter slechts fragmentarisch overgeleverd. Door de aanleg van de N74 werd het hydrografisch systeem verstoord en de verbinding met het kanaal op verschillende plaatsen doorsneden. In tegenstelling tot De Holen waar de originele inrichting nog volledig intact is gebleven vormt de watering van het Hageven slechts een relict van een oorspronkelijk groter complex.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Voormalige watering De Holen:

- 1° Uitgesproken nat landschap met afwisseling van bospercelen en ruigte, open en gesloten percelen;
- 2° centraal blok 'De Vrunden' met open percelen weiland en historisch permanent grasland;
- 3° watervoerende hoofd- of bovensloten voor wateraanvoer via het kanaal Bocholt-Herentals en waterafvoer via de Prinsenloop;
- 4° uitgebreid netwerk van zij- of ondersloten verbonden met de hoofdsloten;
- 5° water gerelateerde kunstwerken zoals duikers, stuwen en overwelvingen op de hoofdsloten;
- 6° strooksgewijze percelering begrensd door parallelle ondiepe slootjes;
- 7° 19de-eeuwse waterplassen en vijvers al dan niet gevoed door kwel;
- 8° Imposante opgaande bomen (Ulmus, Populus canadensis (x) 'Robusta') en knotbomen (Salix) langs de hoofdsloten;
- 9° microreliëf ten gevolge van beddenbouw.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 2 februari 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

In de watering zijn de microtopografie en het slotennetwerk van de watering in grote mate intact onder het huidige bosbestand. Het gebied is grotendeels bebost met populieren in verschillende groeistadia. Enkele oude stuwen zijn nog aanwezig en functioneren mee met het modern buizensysteem. Verspreid in het gebied liggen nog enkele weilanden en gemengde bospercelen en ook hier zijn de zijsloten nog bewaard. In het algemeen is het landschap in de watering gaaf en herkenbaar.

In het noordoosten van de watering zijn de percelen in gebruik als akker- en weiland en zijn de erfgoedkenmerken grotendeels vervaagd. Het zuidelijke deel van de watering is afgesplitst door de aanleg van de spoorweg in de 19de eeuw. Deze percelen bestaan uit akkerland, alluviaal bos en ruigte. De aan- en afvoersloten zijn nog functioneel maar de kleinere zijsloten zijn gedegradeerd en/of verdwenen.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Technische waarde

De Holen is als watering in de 19de eeuw geïnitieerd door de gemeente Neerpelt en vormt een zeldzaam voorbeeld van de talrijke kleinschalige bevoeiingsprojecten uit die periode. In De Holen zijn alle structurele elementen van het oorspronkelijke bevoeiingssysteem nog intact en grotendeels functioneel zodat de watering een representatief voorbeeld vormt van dit type bevoeiing. Het water wordt afgetapt uit het Kempisch kanaal via een 'prise d'eau'. De hoofdsloten voor de aan- en afvoer van water volgen hetzelfde tracé als voorzien bij de aanleg in de 19de eeuw. Ook de kleinere zijsloten zijn nog aanwezig zoals getekend op het plan van Keelhoff uit 1850. De beddenbouw is als microreliëf nog duidelijk herkenbaar.

2.1.2. Wetenschappelijke waarde

De wisselwerking tussen de oorspronkelijke zure bodem van de arme zandgronden en de jarenlange bevloeiing met het kalkrijke Maaswater resulteert in een grote diversiteit van plantensoorten in de vloeiveiden. De watering telt een aantal zeldzame kalkminnende planten die van nature niet tot ontwikkeling zouden komen in de Kempense zandgrond. Langs de hoofdsloten staan nog enkele indrukwekkende exemplaren van de oorspronkelijke populiersoort *robusta* die hier werd aangeplant. In het gebied is kwel aanwezig wat resulteert in natuurlijke waterplassen. Het bevoeiingssysteem creëert een nat milieu en zorgt voor een bijkomende gradiënt wat zich weerspiegelt in de vegetatie.

2.1.3. Historische waarde

De watering De Holen herinnert aan een kortstondige periode van intensieve ontginningsactiviteit in de Kempen gebaseerd op een eeuwenoud bevoeiingsmodel dat door de Belgische staat werd gepropageerd als de methode bij uitstek om de heide economisch te valoriseren. De aanleg van vloeiveiden zorgde voor een fundamentele wijziging van het tot dan toe gekende landschapsbeeld. Omwille van de beperkte rendabiliteit werden deze wateringën vrij snel opgegeven en omgevormd zodat hier nog weinig relictën van bestaan. De voormalige watering vormt een grote oppervlakte met historisch stabiele percelering. In het gebied liggen enkele waterplassen die reeds aanwezig waren in de oorspronkelijke heide voor de transformatie naar vloeiveiden en die nog steeds open water zijn. Centraal in de watering zijn een tweetal percelen historisch permanent grasland bewaard.

2.1.4. Esthetische waarde

De watering De Holen vormt samen met het aangrenzend gebied De Hoeven een groene oase zonder bewoning waar rust en stilte primeren en die contrasteert met de industrie en bewoning rondom Neerpelt en Achel. De aanwezigheid van waterpartijen en de afwisseling van open en beboste percelen zorgt voor een gevarieerd landschap.

2.1.5. Culturele waarde

De watering De Holen herinnert aan de 19de-eeuwse ontginningsperiode in de Kempen waarbij de heide op korte termijn en op grootschalige wijze in cultuur werd gebracht. Deze plotse onderneming was deels ingegeven door soortgelijke ontwikkelingen in het buitenland en kaderde in de tijdsgeest waar de nadruk lag op de economische ontwikkeling van zogenaamde achtergestelde gebieden. De impact van deze ingrepen op het landschap en de leefwijze van de bevolking was enorm zodat het principe van het wateren of *witteren* nog steeds deel uitmaakt van het collectief geheugen in de Limburgse Kempen. De watering De Holen vormt een van de weinige relictën die refereren aan deze ontginningsgeschiedenis en die door het actief gebruik deze herinnering in stand houden.

2.1.6. Ruimtelijk-structurende waarde

De oude structuren zoals sloten en perceelsgrenzen zijn nog sterk herkenbaar aanwezig en illustreren de systematische aanleg van de watering. Er is een sterke ruimtelijke samenhang tussen alle percelen ten gevolge van het specifiek waterhuishoudingsstelsel dat alom tegenwoordig is. Doordat de watering volgens een vooraf uitgetekend plan werd ingericht in de tot dan toe lege heide, was de watering bepalend voor de verdere ontwikkeling van de omgeving. Dit wordt gereflecteerd in het huidige stratenpatroon dat nog steeds grotendeels de grenzen van de watering volgt en in de straatnamen, getuige de Holenweg en de Achelsendijk.

2.2. Motivering van het type bescherming

De watering De Holen wordt beschermd als cultuurhistorisch landschap met overgangszones. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een cultuurhistorisch landschap als volgt: "een begrensde grondoppervlakte met een geringe dichtheid aan bebouwing en een onderlinge samenhang waarvan de verschijningsvorm en de samenhang het resultaat zijn van natuurlijke processen en van maatschappelijke ontwikkelingen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

2.2.1. Motivering bescherming als "cultuurhistorisch landschap"

De watering De Holen wordt beschermd als cultuurhistorisch landschap omdat dit gebied het resultaat is van natuurlijke processen enerzijds en maatschappelijke ontwikkelingen anderzijds. De voormalige watering vormt een duidelijk afgebakend geheel met grenzen die bepaald worden door het waterhuishoudingsysteem. De aanleg van de watering gebeurde op basis van een duidelijk inrichtingsplan dat voorzag in een landinrichting voor het volledige gebied. De verschillende elementen zoals sloten, percelering en waterplassen kunnen niet los van elkaar gezien worden maar maken integraal deel uit van de watering zoals die geconcipeerd werd in de 19de eeuw.

2.2.2. Motivering van de overgangszones

Bij de bescherming worden twee overgangszones aangeduid die deel uitmaken van de oorspronkelijke watering. Deze gebieden zijn nog steeds verbonden met de rest van de watering via de waterhuishouding en vormen dus een structurele ondersteuning van de erfgoedwaarden.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

2.3.1. Afbakening beschermd "cultuurhistorisch landschap"

De afbakening van het cultuurhistorisch landschap is gebaseerd op het inrichtingsplan van de watering, opgesteld door Keelhoff in de 19de eeuw en waarvan de hoofdstructuur nog intact is. De grenzen zijn hoofdzakelijk bepaald door de waterhuishouding in functie van het bevoeiingssysteem. Omwille van het belang van de kunstmatige en natuurlijke waterlopen voor de in stand houding van de watering, worden deze allen geïntegreerd in de afbakening van het beschermd cultuurhistorisch landschap.

In het zuiden volgt de grens de aanvoersloot langs de straat Boelehoef. Deze hoofdsloot wordt gevolgd naar het noordwesten, de bebouwde percelen van Populierenhof worden uitgesloten waarna de grens de straat Boelehoef volgt. Hierdoor wordt een blok percelen mee opgenomen dat oorspronkelijk ook deel uitmaakte van de watering. Vervolgens wordt opnieuw de aanvoersloot gevolgd naar het noorden tot aan de Achelsendijk. Waar de afvoersloot van de watering onder de Achelsendijk door aansluit op de Prinsenloop wordt de grens in het noorden gelegd. Aan de oostzijde wordt de aanvoersloot gevolgd tot aan de spoorweg waarna de Holenweg wordt gevolgd. Waar de bebouwing start, wordt noordwaarts de Koevoorteloop gevolgd. Waar deze waterloop samenkomt met een aftakking van de Prinsenloop wordt deze laatste gevolgd waarna de grens deze beek volgt tot aan de Achelsendijk.

2.3.2. Afbakening overgangszones

Bij het beschermd cultuurhistorisch landschap worden twee overgangszones aangeduid, zowel in het noordoosten als het zuiden.

Het zuidelijk deel van de watering is door de aanleg van de spoorweg in 1879-1880 afgesneden van de rest van de watering. Toch blijft dit gebied verbonden met het noordelijk deel omwille van de waterhuishouding die nog functioneel is. Het water uit het kanaal Bocholt-Herentals wordt hier de watering binnengeleid en via de bovensloot verspreid over het volledige gebied. In de verruigde percelen en de percelen onder bos is de historische structuur met percelering en zijsloten nog deels intact en herkenbaar. Het bevoeiingssysteem vormt een structurele, functionele en visuele link tussen het noordelijk en zuidelijk deel van de watering zodat dit gebied als overgangszone bij het beschermd cultuurhistorisch landschap wordt aangeduid.

Het noordoostelijk deel van de watering werd in de loop van de 20ste eeuw omgevormd naar akker- en weiland. Het fijne slotennetwerk en microreliëf is hier minder goed bewaard gebleven maar de hoofdstructuren zijn nog intact. De Prinsenloop werd als natuurlijke beek ingeschakeld in het systeem van de vloeiveiden in die mate dat het kanaalwater na de bevoeiing werd afgevoerd naar de Prinsenloop. Deze beek ontving dus het gebruikte maar dus ook 'gezuiverde' water van de watering. Omwille van de hydrografische samenhang en de nog herkenbare elementen van de aanleg als watering, wordt dit gebied als tweede overgangszone bij het beschermd cultuurhistorisch landschap aangeduid.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

Binnen het gebied liggen geen beschermingen of vastgestelde items. De bescherming van Watering De Holen als cultuurhistorisch landschap met overgangszones was geldig van 12/01/2017 tot 20/05/2020. De bescherming werd nietig verklaard door het arrest nr. 247.608 van de Raad van State omwille van de interferentie tussen de bescherming als cultuurhistorisch landschap en de mogelijke aanleg van de omleidingsweg N71.

2.4.2. Omgeving

De meerderheid van de percelen binnen het beschermd landschap heeft een bestemming als natuurgebied. De weilanden in het noordoosten zijn aangeduid als landschappelijk waardevol agrarisch gebied. In het natuurgebied is een reservatiestrook voorzien voor de aanleg van de omleidingsweg N71 als verbindingsweg tussen N74 en N78.

Het tracé van de omleidingsweg N71 start waar de huidige N71 eindigt (ter hoogte van het kruispunt Broeseinderdijk-Zonhoekstraat) om vervolgens via de Eindstraat, de Boelehoef, de watering van de Holen en de Bienderstraat, uiteindelijk ter hoogte van de spoorwegovergang op de Hamonterweg aan te sluiten op de N712 (Hamonterweg) richting Hamont-Achel.

Het Milieueffectenrapport (MER) (1996) concludeerde dat dit tracé niet kon weerhouden worden vanwege de significante negatieve effecten op het milieu. Op 21/01/2009 werd het Plan-MER goedgekeurd. In deze studie werden 6 alternatieve tracés onderzocht. In de eindconclusie van het Plan-MER (N71, Neerpelt Omleidingsweg, maart 2008, MOW Limburg) werd opgenomen dat alternatief 1 (het oorspronkelijke gewestplantracé) en alternatief 4 schade berokkenen aan de beschermde soorten en habitats. Op 22/04/2014 werd een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) opgeleverd met een kosten-baten afweging tussen alternatief 1 en 3.

Het Agentschap Wegen en Verkeer startte in de zomer van 2019 een nieuw alternatievenonderzoek voor een toekomstige omleidingsweg (N71) in Neerpelt. Dit onderzoek werd afgerond in 2021. Van de zes eerder voorgestelde tracés en het zogenaamde nulalternatief werden de positieve en negatieve effecten grondig in kaart gebracht door een studiebureau. Op basis hiervan werden de alternatieven 1 (gewestplan tracé), 3 (afbuiging naar het spoor) en 4 (badkuiptracé) als beste weerhouden om verder beoordeeld te worden in de MKBA. Uit de kostenbatenanalyse blijkt dat deze drie alternatieven slechts in geringe mate onderscheidend zijn, maar wel een substantiële netto constante waarde vertegenwoordigen. Het gewestplantracé scoort daarin het hoogst. De natuurwaarden werden in deze oefening verder gemonetariseerd, maar in het kader van de alternatievenstudie betreft dit een eerder algemene inschatting van de impact op de speciale beschermingszones (SBZ). Om de impact op natuur en de daaraan gekoppelde procedurele stappen beter te kunnen bepalen zal een project-MER volgen die alle effecten die het project teweeg kan brengen moet afwegen. Er zal ook een passende beoordeling opgemaakt worden. Deze zal in 2022 uitgevoerd worden. De passende beoordeling zal mee bepalen welke de ecologische haalbaarheid van de diverse tracés is, en op basis hiervan zal de verdere uitwerking gebeuren.

In het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (1997) staat de N71 richtinggevend gecategoriseerd als primaire weg categorie II van N74 (Neerpelt-Broeseind) tot N748 (Hamont-Achel). Bindend is in dit ruimtelijk structuurplan ingeschreven dat het Vlaams Gewest de primaire wegen in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen zal aanduiden. Voor nieuw aan te leggen wegvakken worden door het Vlaams Gewest in de gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen terreinen gereserveerd.

In het geactualiseerde Ruimtelijk Structuurplan provincie Limburg (23/07/2012) selecteerde de provincie de omgeving tussen Sint-Huibrechts-Lille en Neerpelt (vallei van de Prinsenloop) als een open ruimte verbinding. In het deelgebied Noord-Limburgse grensstreek wordt gewezen op de ontbrekende schakel in de verbindingsweg N71 tussen Neerpelt en Hamont-Achel.

Het deelgebied Kempische As wordt gezien als een gebied waar stedelijke en economische ontwikkelingen worden geconcentreerd langs de infrastructuurbundel van de N71, de spoorlijn en het Kempens kanaal ter versterking van de stedelijke en economische structuur in het noorden van de provincie. De IJzeren Rijn, het Kempens kanaal en de N71 dragen de ontwikkelingen binnen dat netwerk. Het gebied ten noorden van de Kempische As wordt beschouwd als een onderdeel van het groen hart tussen Turnhout, de Kempische As en de Nederlandse Brabantse steden (Tilburg, Eindhoven). Hier wordt gestreefd naar het behoud en de versterking van grensoverschrijdende open ruimte landschappen. De provincie dringt aan op de afwerking van N71 in Neerpelt.

Tot de structurerende hydrografische elementen behoren beken, kanalen en wateringen. Specifiek voor de wateringen geldt een behoud of herstel van het cultuurhistorisch ontginningslandschap, ofwel wordt het kanalsysteem landschappelijk ingepast in een nieuwe open ruimte functie, zoals natuurontwikkeling of bosbouw. Voor structurerende hydrografische elementen, structurerende reliëfelementen, structurerende lijnelementen of voor bakens kunnen verordeningen, ruimtelijke uitvoeringsplannen, beschermingen of inrichtingsprojecten worden uitgewerkt.

In het Ruimtelijk Structuurplan gemeente Neerpelt (26/01/2006) wordt de watering van de Holen gerekend onder een van de bakens of beeldbepalende elementen in Neerpelt. De verschillende wateringen worden beschouwd als belangrijk historisch overblijfsel. Het grachtensysteem in de wateringen vormt een belangrijk klein landschapselement. De gemeente voert een beleid om de kleine landschapselementen als beeldbepalende en oriënterende elementen in het landschap te behouden, beheren of ontwikkelen. Ze hebben meer dan alleen een ecologische waarde.

Wat betreft de gewenste ruimtelijke structuur zal de keuze bepalend zijn die het Vlaams gewest maakt voor de aanleg van de N71. Het gekozen tracé zal grensstellend zijn aan

mogelijke ontwikkelingen. Het belangrijkste discussiepunt hier is de doorsnijding van de open ruimte en het bosgebied (wateringen) door de bundel N71/IJzeren Rijn.

2.4.3. Natuur en Bos

De Holen is opgenomen in het Vlaams Ecologisch netwerk/Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (VEN/IVON) en behoort tot het GEN (Grote Eenheid Natuur) 405 'De Prinsenloop-De Holen'.

De Holen maakt deel uit van de SBZ ter uitvoering van de Vogelrichtlijn (Vogelrichtlijngebied) BE2221314 'Hamonterheide, Hageven, Buitenheide, Stamprooierbroek en Mariahof' (BVR 17/10/1998). Dit vogelrichtlijngebied is het grootste in Vlaanderen en is voornamelijk aangeduid omwille van heidesoorten enerzijds en moerassen en vijvers anderzijds. Het voornaamste belang van dit vogelrichtlijngebied op nationaal niveau is dat het de samenhang tussen verschillende grote waardevolle kerngebieden probeert te beschermen.

Het bosdecreet is hier van toepassing. Voor alle werkzaamheden die wijzigingen van de fysische toestand tot gevolg hebben, is een machtiging van het Bosbeheer vereist. In geval van ontbossing, moet gecompenseerd worden.

Voor het privébos genaamd Hoeverheide werd een beperkt bosbeheerplan goedgekeurd op 22/12/1998 voor een periode van 20 jaar. De beheerdoelstellingen omvatten onder meer het voorkomen van verontreiniging in vijvers en plassen, het bestrijden van uitheemse plantensoorten en/of diersoorten, het behouden van kleine landschapselementen met een hoge natuurbehoudswaarde, het aanduiden van ruimingswegen voor zware machines voor de houtwinning etc. In het bosbeheerplan is aangegeven dat geen kaalkappen gebeuren, enkel gefaseerd kappen. Bij de heraanplant wordt nog steeds populier aangeplant, maar slechts de helft van de gekapte oppervlakte mag nog met populier beplant worden. De populier wordt nu gedeeltelijk heraanplant in een raster van 12 bij 6 meter en gedeeltelijk in een raster van 8 bij 8 meter, ten opzichte van 3 bij 3 meter vroeger. Hierdoor ontstaat meer ruimte voor ondergroei van inheemse boomsoorten en vegetatieontwikkeling. Bij windval ontstaan open plekken in het bos. Deze worden niet opnieuw beplant en kunnen spontaan ontwikkelen. Bij herbebossingswerken zal de bodembewerking beperkt blijven en men zal telkens rekening houden met de afstand tussen de bevoeiingskanalen. Er zijn geen werkzaamheden voorzien om het huidige grachtenstelsel of de waterlopen te veranderen. Het systeem van slibafzetting door het water van het Kempisch kanaal blijft gehandhaafd. De grachten worden regelmatig geruimd. Gezien het bestaande boswegenstelsel voldoende is uitgebouwd, worden enkel de bestaande wegen onderhouden.

Voor het herstel van de watering van De Holen in het kader van het ecologisch project 'Levend Water De Holen' ontving de eigenaar op 26/10/2015 een erediploma van de Stichting behoud Natuur en Leefmilieu.

2.4.4. Landbouw en Visserij

De Holen valt niet onder het Herbevestigd Agrarisch Gebied (HAG). Er zijn geen landbouwgebruikspcelen binnen de afbakening.

2.4.5. Water

Binnen de perimeter van het beschermde landschap lopen de Damsheideloop/Koevoorteloop (categorie 3) en Wierikenloop (niet geklasseerd) als onbevaarbare waterwegen. De onbevaarbare waterlopen van derde categorie vallen onder de bevoegdheid van de gemeente. Voor kleine grachten is de eigenaar van het aanpalende perceel bevoegd. Het water van de vloeiwiden wordt via een ondersloot afgevoerd naar de Prinsenloop (categorie 2) die onder de bevoegdheid van de provincie Limburg valt.

Het Bekkenbeheerplan Maasbekken 2008-2013 stelt dat het waterbeleid en -beheer instaat voor het vrijwaren van de erfgoedwaarden van het watersysteem, van de watergebonden infrastructuur en van landschappelijke en/of archeologische waarden. Landschappelijke waarden worden zoveel mogelijk gevrijwaard bij infrastructuurwerken. Onder meer bij de inrichting van (actieve) overstromingsgebieden is een goede integratie van deze gebieden in de landschappelijke context belangrijk, zeker in beschermde landschappen en in de Landschapsatlas aangeduide ankerplaatsen en relictzones. De landschapswaarden van dergelijke gebieden dienen in de mate van het mogelijke behouden te blijven.

Zowel de Dommel als de Warmbeek tellen ecologisch waardevolle gebieden in functie van waterbeheer en -beleid in het Maasbekken.

Project Prinsenloop (01/01/2021-30/06/2023) beoogt een optimalisering van watergebruik uit het traject van de Prinsenloop in functie van droogtebestrijding. De nadruk ligt op een verbeterde waterconservering van de terreinen rond de Prinsenloop in functie van landbouw en natuur. Het project voorziet in de bouw van enkele stuwconstructies op de Prinsenloop en de herinrichting van het gebied Buitenheide voor bevloeiing met kanaalwater. Dit gaat gepaard met natuurinrichtingsmaatregelen in het gebied Buitenheide.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wenselijk uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

Deze bepalingen zijn op maat van de bescherming. Hieronder worden deze toegelicht zodat duidelijk is wat ermee wordt bedoeld. Voor de overgangszones zijn eveneens beheersdoelstellingen bepaald. Deze beheersdoelstellingen moeten er voor zorgen dat de erfgoedwaarden van het beschermd onroerend goed zo goed als mogelijk gevrijwaard worden.

3.1.1. Beheersdoelstellingen beschermd "cultuurhistorisch landschap"

De watering De Holen bestaat uit een min of meer gaaf bewaarde watering die grotendeels onder bos ligt. Het landschap wordt sterk bepaald door de cultuurhistorie zodat natuur- en cultuurwaarden hier duidelijk verweven zijn. Het beheer moet erop gericht zijn dit unieke landschap als structureel geheel te bewaren en versterken. De wisselwerking tussen ecologie en cultuurhistorie vormt hiervoor de basis. Voor het beschermde gebied wordt best een geïntegreerd beheerplan opgesteld om een correct evenwicht te vinden tussen cultuur en natuur. Dit beheerplan zorgt er voor dat de langetermijnvisie geconcretiseerd wordt door te detailleren waar en wanneer gedurende een periode van twintig jaar werkzaamheden nodig zijn.

3.1.1.1. Het bevoeiingssysteem

Centraal staat het bevoeiingssysteem met het netwerk van hoofdsloten, kanaaltjes en grachten. Het herstel en onderhoud van dit bevoeiingssysteem vormt de basis voor het herstel en behoud van het landschap. De systematische indeling in blokken en percelen wordt benadrukt door de talrijke aan- en afvoergrachten. De grote lijnen van het bevoeiingssysteem, de boven- en ondersloten, zijn cruciaal voor een goed functioneren van de waterhuishouding. Dit vraagt een regelmatig onderhoud en indien nodig herstel. Waar oude structuren niet meer kunnen hersteld worden, moeten nieuwe elementen mogelijk zijn om het bevoeiingssysteem operationeel te houden.

De structuur van dit bevoeiingssysteem moet daarenboven onderhouden worden in functie van een vlotte doorstroming van het water. De watertoevoer vanuit het kanaal naar de hoofdsloten dient gewaarborgd te zijn. De doorstroming van het kanaalwater tussen de hoofd- en zijsloten moet mogelijk blijven. Om het gebruikte water weer af te voeren moet de verbinding tussen zijsloten en hoofdsloten enerzijds en hoofdsloten en Prinsenloop anderzijds mogelijk blijven. Indien nodig, moeten de hoofdsloten geruimd worden.

Waar nog oude kunstwerken aanwezig zijn zoals (bakstenen) duikers, overlopen, aansluitingsbuizen dienen deze waar nodig hersteld te worden. Een goed onderhoud van de infrastructuur is essentieel voor een goede waterhuishouding en dus voor het voortbestaan van de watering. Bijzondere aandacht dient ook uit te gaan naar een goed onderhoud van de aansluitingen tussen de verschillende watervoerende trajecten zoals kanaal-bovensloot, bovensloot-zijdsloot, zijdsloot-ondersloot, ondersloot-Prinsenloop.

Het ecosysteem in de watering is volledig gebaseerd op en dus afhankelijk van het Maaswater aangevoerd via het Kempens kanaal. Een goede waterkwaliteit is cruciaal, in de watering moet waterverontreiniging (ten gevolge van bemesting, illegaal lozen) vermeden worden. De code Goede landbouwpraktijken en de wettelijke afstandsregels met betrekking tot bemesting moeten volstaan om een insijpeling van nutriënten zoveel mogelijk te vermijden. Verdergaande maatregelen kunnen in onderling overleg en op vrijwillige basis in beheerovereenkomsten worden vastgelegd.

De beheerdoelstellingen van de bescherming leggen de nadruk op een vlotte doorstroming van het kanaalwater naar de hoofdsloten en van de hoofdsloten naar de Prinsenloop. De waterkwaliteit dient gewaarborgd te zijn om waterverontreiniging in de watering te vermijden. Deze beheerdoelstellingen sluiten aan bij de doelstellingen van het herinrichtingsproject Prinsenloop dat streeft naar meer bevoeiing met kanaalwater, een optimalisering van de waterdoorstroming en een dynamisch waterbeheer.

3.1.1.2. De populierenteelt

Het actief gebruik van het gebied voor de bestaande populierplantage is enkel mogelijk mits het vloeiwidensysteem herkenbaar en functioneel blijft. Het perceelsgewijs aanplanten van populieren houdt een gevarieerd landschap in stand met een afwisseling van open en gesloten percelen. Op de open percelen zijn de erfgoedkenmerken van de watering zoals sloten en microreliëf duidelijk waarneembaar. Grootschalige bebossing en/of kaalslag is niet aangewezen. In een geïntegreerd beheerplan kan een perceelsgewijze aanpak worden uitgetekend.

Onder de populieren is ondergroei mogelijk die de natuurwaarde van het gebied verhoogt. In functie van het onderhoud van het bevoeiingssysteem dient de ondergroei in en langs de sloten echter beperkt te blijven. Het beheer van de sloten dient ook afgestemd te worden op het behouden en vergroten van de biodiversiteit. De belevingswaarde en visuele waarde van de sloten kan vergroot worden door het vrijhouden van de bermen van (boom)opslag. Door het in stand houden en optimaal afstemmen van het bevoeien met

kalkrijk water wordt daarenboven een gunstig milieu gecreëerd voor de unieke fauna en flora die hier aanwezig is.

Op percelen waar geen effectieve bevloeiing wordt beoogd, is het niettemin belangrijk de aanwezige elementen van het bevloeiingssysteem in stand te houden met het oog een goede doorstroming van water en om de relictwaarde te garanderen.

Indien er zich mogelijkheden aanbieden in de toekomst, kan beslist worden het open landschap van de watering te herstellen en terug te grijpen naar het oorspronkelijk bodemgebruik waarbij populieraanplanten opnieuw kunnen omgevormd worden tot graslanden. Dit creëert ook extra kansen voor de specifieke graslandflora.

3.1.1.3. Overig grondgebruik

Van de waterplassen en vijvers aanwezig in het gebied dateren enkele uit de periode van voor de aanleg van de vloeiveiden zodat ze getuigen van het toenmalige heidelandschap. Een aantal is later gegraven of op natuurlijke wijze ontstaan ten gevolge van kwel. De historische waterplassen die nog herkenbaar aanwezig zijn in het gebied zijn zeldzame relictten van het oorspronkelijk landschap en dienen hun open karakter te bewaren. Ook de verbinding met het slotennetwerk van de vloeiveiden dient behouden te blijven. Door struiken en bomen op de oevers te snoeien kan meer licht ingebracht worden wat de biodiversiteit in de waterpartijen ten goede komt. Een natuurvriendelijke inrichting van de oevers kan de fauna en flora ondersteunen en versterken.

De centraal gelegen percelen waar spontane verbossing plaatsvindt, vormen de oudste cultuurgronden 'de Vrunden' die reeds in gebruik waren voor de aanleg van de vloeiveiden. Eens de watering werd gerealiseerd, waren ook deze percelen ingericht als vloeiveiden. Ongeacht de invulling van deze percelen moet het fijnmazig slotennetwerk en het aanwezige microreliëf behouden blijven. Daarenboven is het wenselijk om de percelen die nu nog in gebruik zijn als weiland (voormalig hooiland) open te houden door een aangepast grondgebruik als reflectie van het oorspronkelijk open landschap in de watering.

Het gebied is niet toegankelijk voor recreanten. Indien de watering zou worden opengesteld voor het publiek, dient het gebruik beperkt te blijven tot passieve recreatie omwille van de kwetsbaarheid van het ecosysteem in het gebied.

3.1.2. Beheersdoelstellingen overgangszones

De hoofdstructuur van de watering is nog intact en het netwerk van aan- en afvoersloten loopt door in twee overgangszones. Deze zones spelen een cruciale rol in de waterhuishouding in functie van het bevloeiingssysteem. De boven- en ondersloten zijn cruciaal om het bevloeiingssysteem operationeel te houden. Dit vraagt een regelmatig onderhoud en een vlotte doorstroming van het water. De aansluiting van de watering via de hoofdsloten op het kanaal en op de Prinsenloop voor de aan- en afvoer dient gewaarborgd te blijven.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

Om de erfgoedwaarden van het onroerend goed dat met dit besluit wordt beschermd in stand te houden legt het besluit een aantal bijkomende bijzondere voorschriften op. Deze zijn opgenomen in artikel 4 van het besluit.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die vergunningsplichtig zijn; of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerendergoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerendergoedgemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Jozef Jean François de Ferraris, opgesteld tussen 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000. Koninklijke Bibliotheek van België, http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html.

Atlas der Buurtwegen, overzicht van historische versies 1843-1845, schaal 1:2.500.

Gereduceerde Kadasterkaart van België, Dépôt de la Guerre, uitgegeven tussen 1845-1855, schaal 1:20.000

Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven tussen 1846-1854, schaal 1:20.000.

Atlas Cadastral parcellaire de la Belgique, Philippe-Christian Popp, uitgegeven tussen 1842-1879, schaal 1:5000

Topografische kaarten van België, Krijgsdepot: Eerste editie uitgegeven tussen 1865-1880, schaal 1:20.000. Herziening, Militair Cartografisch Instituut: tweede uitgave, 1880-1884, derde uitgave 1889-1900 en herziening derde uitgave 1900-1930, schaal 1:20.000. (Lemoine-Isabeau, 1988)

Kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven tussen 1928-1950, schaal 1:20.000.

Kaart van België, Militair Geografisch Instituut, uitgegeven tussen 1949-1970, schaal 1:25.000.

Topografische basiskaart numerieke reeks, Nationaal Geografisch Instituut, uitgegeven in 2009, schaal 1:10.000.

Geoportaal Onroerend Erfgoed, Digitaal Hoogtemodel, DHMV II, skyview factor 0,25m [online], <https://geo.onroerenderfgoed.be> (geraadpleegd op 14/02/2022).

Kadaster Hasselt, Primitief kadaster, [1844] Gemeente Neerpelt, Sectie B, 1ste blad.
Kadaster Hasselt, Primitief kadaster, 1844, Gemeente Neerpelt, Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel der Grondeigenaren en der ongebouwde en gebouwde vaste eigendommen, Hasselt.

KBR, Keelhof F.-J. [1850]: *Bruyères préparées à l'irrigation sur le territoire de la commune de Neerpelt, province de Limbourg*, Brussel, schaal 1:10.000.

RAG, Kaarten en Plans (065/2) 2254: *Ontwerp tot irrigatie en vruchtbaar maken van de heidegrond op Neerpelt en Overpelt. 1ste deel van het Maas-Schelde-kanaal*, 1844, schaal 1:5.000.

BAAIJENS G.J., BRINCKMANN E. et al. 2011: *Stromend Landschap. Vloeiweidenstelsels in Nederland*, Zeist.

BILSEN A. 2000: *100 jaar Neerpelt. Fotokroniek van een dorp in de 20^e eeuw*, Neerpelt Heemkundige Kring 'Pelta Inferior', Neerpelt.

BILSEN A. & KUPPENS Th. 1998: *De Grote Heide. Neerpelts gehucht tussen kanaal en grens*, Neerpelt Heemkundige Kring 'Pelta Inferior', Neerpelt.

BOLLEN G. 2007: *Onderzoek naar de visfauna in het gebied "De Holen" en "de Bongersloot"*, LIKONA rapport, s.l.

BURNY J. 1999: *Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen (1910-1950)*, Maastricht.

CONINCX J. 1955: *Neerpelt: korte geschiedkundige schets*, s.l.

INDEKEU B. 2004: Een halve eeuw ten dienste van de Belgische waterwegen en dijken: Ulrich Kümmer (1792-1862), ingenieur van bruggen en wegen, *M&L*, 23/3, 4-30.

JANSEN A. 2015: *Pratum Marcidum. Historische, geografische, sociale en ecologische achtergronden van de Kempense watering*, Dendermonde.

KÜMMER U. 1845, *Défrichement des bruyères de la Campine: Mémoire sur l'intervention projetée du gouvernement*, Brussel.

KÜMMER U. 1851: *Création de prairies irrigables et établissement d'une colonie agricole dans la Campine*, Brussel.

LAUWERS S. 1998: *Bosbeheerplan "Hoeverheide"*, BHP98/41-512-5/111, goedgekeurd 22/12/1998.

LAUWERS S. 2015: *Levend Water "De Holen" Neerpelt*, Neerpelt.

MOLEMANS J. 1975: Toponymie van Neerpelt, *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* 48, 33-294.

OMGEVING-HASKONING-VINCOTTE 2008: *Plan-MER N71 Neerpelt omleidingsweg*, Antwerpen.

STEVENS J. & CUYVERS M. 1986: *Neerpelt vroeger jaren*, Neerpelt Heemkundige Kring 'Pelta Inferior', Neerpelt.

VAN DER WEE H. 1985-1986: *Privatisering van de woeste gemeentegronden te Achel*, s.l.

VAN DRIESSCHE T. 2021: *Traditionele graslandbevoeiing in Vlaanderen*, Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed 200.

Bodemverkenner: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/> (geraadpleegd op 14/02/2022).

Mondelinge info Myriam van den Broeck met betrekking tot landschappelijk erfgoed tijdens terreinbezoeken 17/10/2014 en 19/11/2015.

Mondelinge info Stijn Lauwers met betrekking tot geschiedenis en beheer van het gebied tijdens terreinbezoeken 17/10/2014, 19/11/2015 en 02/02/2022.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.4. Passende beoordeling

Er is een voortoets (passende beoordeling) opgemaakt in functie van de beschermingsprocedure.